

Zpravodajské služby v době geopolitického zlomu.

Prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc.

Dámy a pánové, kolegyně a kolegové,

především bych chtěl poblahopřát organizátorům tohoto sympózia, že se jim vše tak krásně povedlo. Jako člověk z akademické obce jim musím závidět – mám na mysli organizaci, nejen příspěvky.

Ve svém vystoupení bych chtěl navázat na ing. Andora Šándora. Proč? Protože se mi víc líbí otazníky než *'highly probably'* vykřičníky. Takže i moje vystoupení bude plné otazníků. Vše, co řeknu, jsou sporné téze a ani já sám nevím, jestli jsou zcela pravdivé.

Mým úkolem, tak jak mi ho uložil Igor Cibula, je hovořit o zpravodajských službách v době geopolitického zlomu. Takže napřed k některým plevelným slovům. Každý mluví o zlomu, každý mluví o geopolitice, každý mluví o krizi. Novináři i politici se během jednoho dne stávají odborníky na tyto pojmy. Pokusím se jenom velice stručně nastínit charakteristiku onoho zlomu. Po skončení studené války započal nový geopolitický cyklus, v němž Spojeným připadla role hegemonu. To znamená, že zmizela bipolarita. Mluvit v současnosti o geopolitickém zlomu znamená naznačovat, že se silokřivky ve světě začínají orientovat trochu jinak a vytváří se nová struktura světového politického systému. A teď, v jakých rovinách by se onen zlom dal zachytit? Budu velice stručně hovořit o ekonomické, demografické, klimatické a samozřejmě vojensko-bezpečnostní rovině.

Pokud jde o ekonomický zlom, každý si jistě vzpomene, že asi tak před pěti lety byl internet plný – a ne hloupých – analýz na téma, že se finanční svět zhroutí. Podle nejnovějších informací MMF současné globální dluh činí 225 % světového HDP. Teorie neumí vysvětlit, jak se ekonomika vůbec může normálně chovat při takhle velkém deficitu a nedokáže ani říct, jak vysoko se dá při zadlužování jít. S největší pravděpodobností, a teď jsme u hypotézy, nezáleží ani tak na výši státního dluhu jako na schopnosti obsluhovat pohledávky. Tím se dostáváme k jádru problému. Nejadluženější zemí jsou Spojené státy americké. Dnes federální dluh USA překročil 22 bilionů dolarů a celostátní dluh, tedy souhrnný dluh Federace plus jednotlivé státy Unie, firmy a jednotlivci, je více než 74 bilionů dolarů. Jak takový stát může fungovat – právě to neumí teorie věrohodně vysvětlit. V podstatě se dá hovořit pouze o tom, že Spojené státy jsou finančním suverénem, že mají schopnost exportovat svůj dluh ven do zahraničí – vyrábějí kdysi fyzicky dolary, dnes jsou to jedničky a nuly. A za ty jedničky a nuly dováží práci a suroviny. Pravda je, aspoň já se tak domnívám, že tento model zatím nenaráží na ekonomické bariéry. V současné době, 64 % světových rezerv je v dolarech, 20 % plus něco je v eurech; pokud jde o čínský yuan, renminbi, ten činí 1,25 % světových rezerv. To znamená, že dolar pořád funguje jako hlavní rezervní měna. Dřív než na ekonomické bariéry, pravděpodobně (*hypotéza?*) toto „hospodaření“ narazí na bariéry geopolitické. To znamená, že se některým mocenským centrům tato situace přestane líbit.

Druhý rozměr ekonomických problému, jak už bylo tady naznačeno předřečníky, má podobu rozložení bohatství ve světě. Swissbank, přesněji řečeno její výzkumní ústav, je nejrespektovanější instituce, která se zabývá rozložením bohatství. Její letošní správa uvádí, že to 1 % nejbohatších lidí ve světě vlastní přibližně 45 % světového bohatství. Z druhé strany 50 % nejchudších vlastní 1 % světového bohatství. Tady jsou ovšem globální statistické údaje poněkud matoucí, protože za přibližně 40 let přibližně 70 % lidí z těch, kteří se vymanili z chudoby (žijí za 1,25 dolarů či více na den), připadá na jeden stát, a to na Čínskou lidovou republiku. Uvedené napětí při rozložení bohatství je spojeno s rostoucí nervozitou mimo jiné proto, že se formuje to, čemu se říká „pracující chudoba“ – lidé, kteří sice mají zaměstnání, ale jejich příjmy jsou nedostatečné ke kvalitnímu životu, musí si nalézt další zaměstnání atd.

Zvláštním problémem, který souvisí s prognózou v oblasti globální ekonomiky, je tzv. revoluce 4.0. Nastupuje nová etapa vědecko-technické revoluce, digitalizace ekonomiky a služeb. A opět: teorie neumí přesně říct, co se v této souvislosti stane se sociálními procesy. Když se podíváte na americkou literaturu, tak po většině poroste nezaměstnanost, protože se zvýší produktivita práce; podíváte-li se na německou literaturu o revoluci 4.0, tak podle ní vznikne spousta nových, doposud neznámých míst, to znamená, zaměstnanost by se měla zvyšovat. Je možné si ale představit, přinejmenším matematicky, odlišné důsledky revoluce 4,0. Například, že v okamžiku, kdy stoupne produktivita práce na dvojnásobek – to znamená, na výkon, pro který byla dříve potřeba pracovní síla 8 hodin, budou stačit 4 hodiny – budou na 8 hodin zaměstnání 2 lidé po 4 hodinách. Jenže, co se pak stane? Uvolní se pro člověka volný čas, což je další sociologický problém pro budoucnost. Marx kdysi napsal, že svoboda to je „disposable time“, čas, který máme k dispozici. Co s tím časem udělá dnešní hedonistická společnost, kterou zformoval liberální kapitalismus? Bude „svobodný člověk“ nový volný čas užívat ke kultivaci vlastní osobnosti, nebo bude jen hrát počítačové hry, brát drogy? – nevíme.

Pokud jde o klimatické změny, i to tady už zaznělo, nejde jen o to, jestli za vše může člověk, nebo je to normální klimatický cyklus. Podstatné je, že existují skryté pasti, které jsou jednoznačné a mohou se projevit v nejbližších desetiletích. Například, málo se mluví o tom, že na dně oceánů jsou milióny kubíků zmrzlého stlačeného metanu. Jakmile se oteplí, metan roztaje a zamíří nahoru, ozonová díra se rozšíří a oteplování se urychlí. To znamená, tady hrozí nový cyklus. Na druhé straně, jestli se podaří nalézt technologii na těžbu metanu z oceánu, má lidstvo, podle některých prognóz, na 200 let postaráno o zásoby energie. Pokusy těžít metan ze dna oceánu probíhají, uvidíme, co se podaří.

Klimatické změny, to je také nedostatek vody. A nedostatkem vody dnes, podle údajů Organizace pro výživu a zemědělství, trpí půl miliardy lidí po celý rok, miliarda aspoň měsíc v roce. Jsou celé oblasti, o kterých se říká, že je tam tzv. „vodní stres“ – pocit nedostatku vody, který narůstá. Týká se to mimochodem i té největší městské aglomerace, která se rýsuje v Číně, onoho trojměstí Jing-Jin-Ji, kterým se Peking protáhne k moři; je to souvislá městská aglomerace, která za 20 let bude mít více než 110 milionů obyvatel. A Číňani už tímto směrem obrací vodní kanály na sever – v daném případě velice kompetentní vedení už s uvedenou situací počítá.

Několik poznámek týkajících se demografického vývoje zde už zaznělo. Tedy jen stručně. Dnes má svět 7,5 miliardy obyvatel. Když použijeme medián z propočtů demografů OSN, pak by na naší planetě v roce 2100 mělo žít 11,2 miliard lidí. Evropa ale v tomto období zaznamená pokles ze 742 milionů na 653 milionů. Dramatický pokles počtu obyvatel zaznamená Čína, z 1 miliardy 400 milionů na 1 miliardu. V čem je problém? Proč je vhodné o tomto mluvit jako o součásti geopolitického zlomu? Afrika dnes představuje 1,3 miliardy lidí, na konci století to bude 4,5 miliardy. Už dnes tam klesá gramotnost, a když k tomu přidáte nedostatek vody, tak migrační vlna, kterou jsme zažili, bylo jenom trapné cvičení. Všechny programy, které zatím dělal Mezinárodní měnový fond a Světová banka v rámci pomoci Africe, jsou nedostatečné. Platí to, co kdysi prohlásil Kaddáfí: „Nevyprávějte nám o lidských právech, pošlete nám pumpy“. Reálná věcná pomoc na konkrétním místě, to je jediné řešení. Žádné úvěry, půjčky, které skončí v korupčních skupinách jak na začátku toho penězotoku, tak na konci toho penězotoku. „Tuhle školu postavíme“, „vybudujeme železnici z bodu A do bodu B“ – to je jediné řešení.

Zatím jsme se jen přiblížili k mocenskému zlomu, který je asi zásadní. Samozřejmě, jde o pozoruhodný růst geopolitické váhy Číny. Zrovna v tyto dny si Číňané připomínají 40. výročí od zahájení reformy a otevírání se světu. Když si dáte práci a vytáhněte si údaje o HDP Číny z databáze Mezinárodního měnového fondu, zjistíte, že za oněch 40 let se HDP Číny zvedl 33-krát. Čína je světem úplně jiných čísel – více než 20.000 km rychlodrah, ročně se tam postaví stejné množství rychlodrah, jako existuje ve Francii. Lze připomenout jeden pozoruhodný údaj, které mluví velmi srozumitelně. Existuje geologický institut USA, který patří pod tamní ministerstvo vnitra. Ten každý rok vydává zprávy, kolik wolframu, cínu, zlata, železa a podobně se na světě vytěží nebo zpracuje. Takže, loni, ve Spojených státech vyrobili 86 milionů tun cementu, v Číně 2 miliardy 400 milionů. Takhle to je samozřejmě pouze symbol toho, proč se Čína musí začít chovat jinak.

Podle mého názoru, můžu se samozřejmě mýlit, zlomovým rokem byl rok 1993. Ekonomika Číny už běžela ve známých dramatických tempech růstu, a právě tehdy se ze státu, který byl vývozcem ropy, stává dovozce; dnes je Čína největším importérem ropy. Jakmile se stát stane svoji sociální stabilitou a ekonomickým růstem závislým na dovozu, musí si kontrolovat zahraniční zdroje (aspoň částečně) a trasy. To je prostě součást logiky ekonomického růstu. Z geopolitického hlediska je ale v této změně zakódovaná jiná otázka: Co udělá Čína, až se stane supervelmocí? Bude opakovat koloniální politiku Západu, anebo se bude chovat podle své tradice, kterou my v podstatě neznáme? Připomínám, v současné době studuje na Západě 1 milion 200 čínských studentů; za 40 let přes 5 milionů čínských studentů vystudovalo školy na Západě – dosáhli vyšších vysokoškolských stupňů či PhD. Číňané znají Západ podstatně lépe, než Západ je. Podstatně lépe. První stipendia pro čínské studenty na studia v zahraničí Peking uděloval na konci 19. století.

Takže, jak se ta Čína bude chovat? Existuje krásná kniha, nedávno vyšla i česky, harvardského profesora Grahama Allisona s názvem *Osudová past*. Tato práce vznikla na základě grantu, který měl Harvard na výzkum takzvané „osudové pasti“, tj. Thukydidovy pasti. Thukydides byl řecký historik – 5. st. před n. l. –, který napsal knihu o peloponéské válce. Thukydidův přístup je pozoruhodný tím,

že při interpretaci příčin peloponéské války neříká, že se jedná o svár demokratických Atén s aristokratickou Spartou. Vůbec ho nezajímá nějaká ideologie. Ale říká, že moc Atén rostla tak, že Sparta ztrácela kontrolu nad Peloponéským poloostrovem a preventivně zaútočila. Tomu se říká Thukydidova past. Takže, na Harvardu vyhodnocovali období posledních 500 let, zjišťovali, kolikrát se při střídání hegemonu na regionální nebo globální úrovni Thukydidova past objevila. Dospěli tak k velice zajímavému závěru: zaznamenali 16 případů změn, z nichž 12 skončilo válkou. Když byl čínský prezident Si Ťin-pching na návštěvě ve Spojených státech, tak o Thukydidovy pasti hovořil se svým americkým kolegou Barackem Obamou. Potom Si Ťin-pching vystoupil na jednom shromáždění a řekl, že žádná Thukydidova past neexistuje. Když však velmoci dělají dlouhodobě strategické chyby, pravil Si, do pasti se dostanou. Thukydidova past je přesně to, čemu se říká „sebesplnitelné proctví“: když tomu uvěříte, tak se to opravdu stane. “

Co ale bude Západ dělat, až se Čína stává supervelmocí? Včera české Vojenské zpravodajství ohlásilo, že velkou obavou Evropské unie se stane Iniciativa pásu a stezky. Ale to je zatím jen začátek. Jestli dojde k oteplení, tak objeví se třetí trasa hedvábné stezky přes Severní ledový oceán – půjde buďto klasickou ruskou severní mořskou cestou anebo přes kanadské arktické ostrovy. Mimochodem, trasa kolem Kanady je už odzkoušena a je o týden kratší než cesta teplýma vodami. To znamená, že se Čína nutně přiblíží k Evropě. A Evropa, místo aby měla program jak na těchto změnách vydělat, program, který jde vstříc této objektivní proměně, protože tu nezastaví žádné zpravodajské aktivity, se tváří, že je to pro ni nebezpečné. Stejně jako Indové se tvářili nevěřičně, když tam přišli Angličani. Je zřejmé, že Západ není mentálně připraven na to, co se stane.

A nyní konečně několik poznámek o zpravodajských službách v této nové situaci, v době geopolitického zlomu. Kdybych měl říct, co se změnilo ohledně práce zpravodajských služeb za posledních 20 či 25 let, tak bych asi zdůraznil dvě proměny:

Zaprvé, přibyla jedna rovina – kyberprostor. Ten se stal normálním, regulérním prostranstvím, jako voda, vzduch, zem, kde se provádí sběr informací a subverzní operace.

Druhou změnou je neuvěřitelné zveřejňování informací o zpravodajských aktivitách ve sdělovacích prostředcích. Z každého novináře, z každého politika, se přes noc stane odborník na binární plyn. To jsou těžko pochopitelné scény. Jsou tu hejna státníků, kteří jsou schopni polopravdy nejen využívat – ale oni dokonce věří vlastní propagandě. Nejhorší věc v politice je, když uvěříte vlastní propagandě. A tohle se děje masově

Na závěr, dva příběhy o zpravodajské činnosti v nové době. První příběh je z roku 2003 a jmenuje se „Invaze do Iráku“. Jaká byla tehdy role zpravodajských služeb? Bylo tu množství oficiálních prohlášení o tom, že zpravodajské služby hlásí existenci zbraní hromadného ničení v Iráku – ač CIA se několikrát ohradila vůči této interpretaci. Je známo, že se v Iráku po jeho obsazení nic nenašlo, ale podstatné je, že byly zpravodajské informace obojího druhu. A bylo vidět státníky, kteří nutili zpravodajce, aby určili jimi nadiktovanou hierarchii získaných jednotlivých zpráv. Ti, co někdy pracovali se s agenturními zprávami, velmi dobře vědí, že u agenturní zprávy je vždy důležité vědět jak vzdálený je

XII. medzinárodné sympóziu ABSD, Bratislava 4.12.2018

informátor od zdroje a kolikrát se osvědčil, nebo neosvědčil. Jinak pravděpodobnost pravdivosti ověřit nelze. V případě invaze do Iráku však byly za nejdůležitější informace prohlášeny ty, které pocházely od emigrantské skupiny usídlené v Británii. To je zásadní chyba, protože každá emigrantská skupina nutně zveličuje problémy. Když nemá zpravodajská služba schopnost vyhodnotit informaci bez tlaku politiků či ideologické zátěže, deformuje vlastní roli. Zpravodajské služby samozřejmě slouží a radí. V tomto případě ale nesloužily – otročily.

Druhé funkce zpravodajských služeb – radit – se projevila v jiném příběhu. Vzpomeňte si na přelom loňského a letošního roku, na scénáře pro rok 2018. Nejpravděpodobnější válka ve všech tehdejších scénářích byla válka v Koreji. Stačilo pár hodin, aby se situace změnila. A právě tady je vidět role těch zpravodajských služeb, které nepodlehly mediálnímu tlaku, nepodlehly ideologickým zájmům. I laický pohled na složení delegací ze severu i z jihu Korejského poloostrova, ale i na složení americké delegace, odhalí, že jádro v nich tvořili zpravodajci. Lidé, kteří neměli informace pouze z veřejného prostoru, ale také z prostoru neveřejného, a dokázali stanovit priority. Dokázali pochopit, že mladý Kim, vnuk zakladatele Severní Koreje, když studoval ve Švýcarsku, tak musel vědět, že žádná světová revoluce neprobíhá. To znamená, že jeho definice světa je nutně jiná než dědova. A když s tím zpravodajec umí pracovat (že s tím neumí pracovat politik, tomu se nedivím) a dostane šanci, a je ještě navíc motivován požadavkem „vyhněme se velké válce“, tak je velká naděje, že utečeme z Thukydiovovy pasti. Je to morální povinnost, která ovšem není stanovena ani institucemi, ani zájmy. Děkuji!